

Adriaan Dingeman de Groot

26 oktober 1914 – 14 augustus 2006

Op 14 augustus 2006 overleed op 92-jarige leeftijd A.D. de Groot, rustend lid van onze Akademie. De Groot werd geboren op 26 oktober 1914 te Santpoort. Na het behalen van het gymnasium β diploma begon hij met de studie wiskunde bij de Universiteit van Amsterdam; na het behalen van het kandidaats-examen stapte hij over naar de filosofie met hoofdrichting psychologie. In 1941 behaalde hij het doctoraalexamen en in 1946 promoveerde hij op het proefschrift *Het denken van den schaker* (Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij).

Na zijn doctoraalexamen werkte De Groot enkele jaren als leraar wiskunde en als bedrijfspsycholoog totdat hij in 1948 werd benoemd tot lector Toegepaste Psychologie bij de Universiteit van Amsterdam en in 1950 werd dit lectoraat omgezet in een ordinariaat. De belangstelling van De Groot verschoof in de richting van de methodenleer; in 1962 werd zijn leeropdracht gewijzigd in 'Methodenleer, inzonderheid de toegepaste psychologie'. Van 1971 tot zijn emeritaat in 1979 bekleedde hij een persoonsgebonden leerstoel 'Grondslagen en methodenleer van de sociale wetenschappen' bij de Universiteit van Amsterdam; daarna had hij nog tot 1984 een persoonsgebonden leerstoel bij de Rijksuniversiteit Groningen.

De Groot was een zeer veelzijdig man. In zijn jeugd behoorde hij tot de beste schakers van ons land. Zo maakte hij bijvoorbeeld in 1939 deel uit van het schaakteam dat ons land vertegenwoordigde op de Olympiade te Buenos Aires. Zijn wetenschappelijk werk liet hem te weinig tijd om op topniveau te blijven schaken, maar op 73-jarige leeftijd zag hij nog kans om een kloksimultaan tegen het eerste team van de schaakclub uit zijn jeugd te winnen. In zijn werk heeft De Groot zich op drie gebieden gemanifesteerd: de cognitieve psychologie, de methodenleer van de gedrags- en maatschappijwetenschappen en de onderwijskunde. Op al deze gebieden heeft De Groot baanbrekend werk verricht en hij is dan ook de belangrijkste Nederlandse psycholoog van zijn tijd.

De Groot begon zijn wetenschappelijke loopbaan als wat toen denkpsycholoog werd genoemd en nu cognitief psycholoog wordt genoemd. Zijn proefschrift was geïnspireerd door het werk van de denkpsycholoog Otto Selz en onderzocht de denkprocessen die optreden bij het schaken door experts, onder wie Max Euwe, en amateurs. De latere Nobelprijswinnaar Herbert Simon ontdekte het proefschrift en spoorde De Groot aan een Engelse vertaling te maken. Deze vertaling verscheen in 1965 (*Thought and choice in chess*. The Hague: Mouton) en stond aan de basis van de zogenaamde cognitieve revolutie in de psychologie die toen plaatsvond in de Verenigde Staten van Amerika.

Vanaf zijn benoeming bij de Universiteit van Amsterdam leverde De Groot scherpe kritiek op vele aspecten van de toenmalige psychologiebeoefening. De fenomenologische methode, de projectietest, het grafologisch oordeel en de klinische blik werden hard en met goede argumenten aangepakt. De kracht van De Groot was echter dat hij niet alleen kritiek leverde, maar ook alternatieven aanreikte. In 1961 verscheen zijn boek *Methodologie* ('s Gravenhage: Mouton) waarin hij laat zien hoe het anders en beter kan. Het wetenschaps-theoretisch kader van dit boek is het kritisch rationalisme van de filosoof Karl Popper. Dit werd voor de onderzoeker bruikbaar gemaakt door het te combineren met richtlijnen voor het formuleren van theorieën, het toetsen van hypothesen, het meten van variabelen, het verzamelen van gegevens en het interpreteren van onderzoeksresultaten. Het boek had enorme invloed, niet alleen in de gedrags- en maatschappijwetenschappen, maar ook ver daarbuiten. Het boek was zo invloedrijk doordat het de onderzoeker een samenhangend kader bood voor het gehele proces van wetenschappelijk onderzoek, van theorievorming tot interpretatie van resultaten.

In zijn boek *Vijven en zessen* (Groningen: Wolters, 1966) richtte De Groot zijn kritiek op de examenpraktijk van ons onderwijs. De beoordelingen van onderwijsresultaten en de zak/slaag beslissingen waren veel te subjectief en dienden te worden verbeterd. Ook hier liet De Groot het niet bij kritiek, maar ging meteen zelf aan de slag. Aan het eind van de jaren '50 had hij het Research Instituut voor de Toegepaste Psychologie (RITP) opgericht; dit instituut deed veel opdrachtonderzoek betreffende het construeren van studietoetsen en tests. Daarnaast richtte De Groot in 1963 de Afdeling Examen Techniek (AET) op bij het Psychologisch Laboratorium van de Universiteit van Amsterdam. Deze afdeling kwam onder leiding van de begaafde psychometricus R. (Bob) F. van Naerssen, die bij De Groot was gepromoveerd. De afdeling ging zich bezig houden met psychometrisch onderzoek op het gebied van examens.

In 1966 verstrekke de Gemeente Amsterdam het Research Instituut voor de Toegepaste Psychologie en het Nutsseminarium voor de Pedagogiek de opdracht studietoetsen te construeren voor het eind van het toenmalige lager (huidig basis) onderwijs. Deze meerkeuzetoetsen werden in het voorjaar van 1966 afgenomen; het gehele project werd uitvoerig gerapporteerd in het boek *Amsterdamse schooltoetsen* (Samenwerkende Instituten Nutsseminarium en RITP, Groningen: Wolters, 1967). Dit werk en het gezag van De Groot hebben er toe geleid dat de overheid in 1968 het CITO heeft opgericht waardoor de Amsterdamse schooltoetsen zijn overgegaan in de landelijke CITO basis-schooltoetsen.

De Groot hield zich ook intensief bezig met het hoger onderwijs. In 1972 publiceerde hij het rapport *Selectie voor en in het hoger onderwijs*, waarin hij o.a. pleitte voor een selectieve propedeuse gevolgd door een selectievrije onderwijsperiode tot het eind van de studie. Over selectie in het hoger onderwijs wordt nu vrijelijk gesproken, maar selectie werd toen door radicale groeperingen afgeschilderd als een methode om het volk te onderdrukken en uit te buiten. De Groot was persoonlijk diep gekwetst door deze kritiek die niets te maken had met de inhoud van zijn voorstellen.

De Groot hield zich ook in de eigen omgeving van het Psychologisch Laboratorium uitvoerig bezig met het onderwijs. Samen met zijn collega proximus en Akademielid H. (Bert) C.J. Duijker introduceerde hij vernieuwingen in het onderwijs aan psychologiestudenten die nu gemeengoed zijn, maar toen geheel nieuw waren: De propedeuse werd gemoderniseerd, een studiepuntensysteem werd ingevoerd, tentamens werden afgenomen in de vorm van meerkeuzetoetsen en werden voorafgegaan door proeftentamens; de colleges van De Groot werden ondersteund met getypte samenvattingen. De Groot beschouwde een dissertatie als een proeve van bekwaamheid en niet als een levenswerk zoals toen gebruikelijk was in de gedrags- en maatschappijwetenschappen. In zijn periode bij de Universiteit van Amsterdam, waarin het AIO-stelsel nog niet bestond, zijn dan ook dertig dissertaties onder zijn leiding tot stand gekomen; meer dan de helft van deze leerlingen is later zelf hoogleraar geworden.

Eind jaren '70 verhuisden De Groot en zijn vrouw Els van Embden naar Schiermonnikoog. Zijn aanstelling werd verplaatst naar de Rijksuniversiteit Groningen. Het accent in zijn werk in die periode, die zich uitstrekte tot ver na zijn emeritaat op 70-jarige leeftijd, lag op significante begripsanalyse en op de forumtheorie. Tezamen kunnen deze onderwerpen worden gezien als een normatieve theorie van het wetenschappelijk denken.

Het wetenschappelijk forum, open verzameling van ter zake geëngageerde ter zake deskundigen, heeft als taak tot overeenstemming te komen over wat in empirisch-analytische aangelegenheden als waarheid geldt. De forumgedachte doet zijn intree in het boek *Methodologie*. De Groots tweede oratie, *Een minimale methodologie* ('s Gravenhage: Mouton, 1971) bevat een uitwerking. Die oratie viel samen met zijn nevenbenoeming in de Centrale Interfaculteit. Wetenschapsfilosofen hebben De Groots waarheidsbegrip als conventionalistisch betiteld. Zelf heeft hij er bij herhaling op gewezen dat er voor wetenschappers geen hogere instantie is om zich op te beroepen dan het wetenschappelijk forum. Er is dus in die context ook geen hogere waarheid, hoe feilbaar het forum ook mag zijn. In zijn laatste boek, *Het forumwaarmaker*

van wetenschap (met Henk Visser; Amsterdam, KNAW: 2003) ligt de nadruk op procedures ter versterking van de forumfunctie, speciaal noodzakelijk in de gammawetenschappen.

Ook uit zijn Groningse periode stamt het boek *Term, begrip, theorie: Inleiding tot de significante begripsanalyse* (met F.L. Medendorp; Meppel: Boom, 1986). De Groot was een meester in het analyseren van ingewikkelde begrippen, zoals intelligentie, en kwaliteit in onderwijs en wetenschap (zie zijn *Begrip van evalueren*, 's Gravenhage: VUGA, 1986). Zijn begripsanalyseboek bevat een volgehouden poging tot aanreiken van handgrepen om het denken helder te krijgen.

Bij zijn afscheid van de Universiteit van Amsterdam is hem door zijn naaste collegae en leerlingen een bundel aangeboden met als titel *Rede als richtsnoer* (G.J. Mellenbergh, R.F. van Naerssen & H. Wesdorp (Red.). 's Gravenhage: Mouton, 1979). In onze optiek is deze titel de beste karakterisering van het werk van De Groot. Een verantwoorde psychologiebeoefening dient de rede als richtsnoer te hebben, De Groot heeft dat altijd gedaan en heeft de psychologen laten zien hoe zij dat moeten doen.

